

Izabela Sołjan

*Institut Geografii i Gospodarki Przestrzennej
Uniwersytet Jagielloński*

FENOMEN LOURDES

*Panu
Profesorowi Antoniemu Jackowskiemu
w podziękowaniu za Lourdes¹*

Lourdes, jedno z największych sanktuariów maryjnych świata, miejsce tęsknoty i nadziei dla milionów ludzi, dla jednych miejsce wyjątkowo święte, dla innych tylko miejsce dewocyjnych praktyk i mało zrozumiałych oczekiwań. Jakby nie patrzeć, od ponad 150 lat Lourdes z różnych powodów fascynuje i interesuje wielu. Dlaczego, w czym tkwi istota niezwykłości tego kawałka ziemi? Odpowiedzi poszukiwano przy wielu okazjach, na temat Lourdes napisano już wiele książek i naukowych opracowań, spisano relacje pielgrzymów, udokumentowano doświadczone tu cuda. Można by więc uznać ten temat za zamknięty, wyczerpany. Po co zatem kolejny artykuł o Lourdes? Artykuł, który zapewne wniesie niewiele nowego ponad to, co już powiedziano. Tydzień spędzony tutaj pozwolił mi w pewnym sensie doświadczyć Lourdes. To, co zobaczyłam, przekonało mnie, że miejsce to nadal ma swą moc, swą wyjątkowość. Dlatego jako geograf religii zadałam sobie pytanie, czy poprzez analizę danych statystycznych i innych zebranych w sanktuarium informacji można próbować przedstawić to, co od dawna funkcjonuje jako „fenomen Lourdes” i czy dzień dzisiejszy, współczesne Lourdes, nadal potwierdza istnienie tego fenomenu.

¹ Pozwolę sobie w tym miejscu na pewną osobistą dygresję. Otóż nigdy nie marzyłam o wyjeździe do Lourdes. Z racji swych zainteresowań zajmowałam się różnymi ośrodkami kultowymi, wśród nich było oczywiście Lourdes, ale tylko „było” jak wiele innych. Do Lourdes pojechałam z inicjatywy prof. Jackowskiego i jestem Mu za to wdzięczna.

Przestrzeń sakralna Lourdes

W momencie objawień (1858 r.) Lourdes było niewielkim miasteczkiem, liczącym ok. 4 tys. mieszkańców (Jackowski 2003). Grota Masabielle (co znaczy „stara skała”) – miejsce, gdzie wydarzyło się to, co stanowi istotę Lourdes – była jedną z okolicznych leśnych grot, wydrążonych w wapiennej skale. W owym czasie nawet mieszkańcy miasteczka rzadko tu zaglądali, grota była trudno dostępna, często zalewana wodami płynącej u jej podnóża rzeki Gave (*Lourdes magazine* 2003, nr 110). Osiemnaście objawień Matki Bożej, uznanych przez władze kościelne już w 1862 r., zmieniło miejscowy krajobraz, czyniąc z pirenejskie miasteczko jednym z najbardziej wyjątkowych miejsc świata. W Grocie, jeszcze w 1862 r., po uprzątnięciu jej z piasku, kamieni i gałęzi, ustawiono małą figurkę Matki Bożej. W 1864 r. uroczystie poświęcono marmurową figurę Maryi, wyrzeźbioną przez Józefa Fabischa.

Zespół sanktuarijny jest dziś imponujący - na skutek budowy kolejnych świątyń i innych obiektów służących przybywającym tutaj wiernym ukształtowała się wyraźna strefa sakralna, *Domaine de la Grotte*, o powierzchni ok. 22 ha (Jackowski 2003). Szczególne, wręcz symboliczne znaczenie, mają tutaj trzy elementy: skała – utożsamiana z Grotą Masabielle, woda – rozumiana przede wszystkim jako woda ze źródła, które znalazła Bernadetta podczas jednego z objawień i światło (*Go, drink of ...* 2001). Światło widoczne jest w całej przestrzeni sanktuarium, setki świec płonących u wejścia do groty, tysiące na potężnych świecznikach w pobliżu, codzienna wieczorna procesja ze światłem.



Fot. 1. Grota Masabielle – serce Lourdes (ok. 1910 r.)

Źródło: Archiwum Zakładu Geografii Religii IGiGP UJ

Wszędzie „obecna” jest też woda, zasłonięte szkłem źródło w środku groty, szereg kraników z źródłaną wodą, zawsze zabieraną przez pielgrzymów, specjalna *Droga wody* oraz baseny, w których zanurzają się wierni, zwłaszcza chorzy. Pierwsze baseny powstały w 1890 r.; były one odpowiedzią na słowa Maryi przekazane Bernadettcie 25 lutego 1858 r.: „*by poszła napić się i obmyć do źródła*” (Rędzioch 1992)². W 1955 r. baseny zostały przeniesione bliżej groty. Ogółem jest 17 basenów (wanien): 11 dla kobiet i 6 dla mężczyzn. Zanurzenie w

² W 1862 r. ks. Peyramale, proboszcz parafii w Lourdes, zbudował pierwszy drewniany barak, w którym pielgrzymi mogli obmyć się wodą ze źródła i zanurzyć stopy. Później, do 1880 r., czynne były dwa tymczasowe baseny. Za: „*Go, drink of the spring and wash yourself there*”, 2001, s.44-57.

wodzie jest zawsze połączone z modlitwą i ma charakter wyłącznie religijny. W 2003 r. 380 tys. pielgrzymów doświadczyło kąpieli (*Lourdes. Introduction to the Sanctuary* 2004). Droga wody składa się z 9 punktów zaopatrywanych w wodę ze źródła. Noszą one nazwy biblijne oraz związane z Matką Bożą, np. pierwsza stacja to Berszeba i stacja Bł. Maryi Dziewicy, Matki Nowego Przy mierza (*Lourdes. Introduction to the Sanctuary* 2004).

Te trzy elementy: skała, woda i światło mają niezwykle silne i żywe odniesienia biblijne i wyraźnie oddziałują na przybywających tu ludzi, wypełniając i pogłębiając sakralność przestrzeni. Nad grotą wznosi się dominująca nad całym miastem bazylika Niepokalanego Poczęcia NMP (górną bazyliką), zbudowana w latach 1866-1872. Na jej frontonie umieszczono później portret papieża Piusa X, trzymającego w ręce dekret z 13 listopada 1907 r. o wprowadzeniu liturgii mszalnej o Matce Bożej z Lourdes w całym Kościele powszechnym. Z kolei nad wejściem do krypty bazyliki znajduje się podobizna Piusa IX, papieża, który w 1854 r. ogłosił dogmat o Niepokalanym Poczęciu Najświętszej Maryi Panny, dogmat w pewnym sensie potwierdzony w trakcie objawień (*Lourdes magazine* 2000, nr 79). Na pytanie Bernadetty, kim jest, Piękna Pani miała odpowiedzieć: „*jestem Niepokalane Poczęcie*”. Wiele lat później do związków Lourdes z Kościołem powszechnym nawiązał także Jan Paweł II, ustanawiając na pamiątkę tutejszych objawień dzień 11 lutego Światowym Dniem Chorych. Przytoczone fakty z pewnością potwierdzają szczególne znaczenie sanktuarium dla całego katolickiego świata. W przestrzeni Lourdes są więc widoczne odniesienia zarówno do Kościoła jako pewnej wspólnoty, jedności, pewnego uniwersum, jak i do wydarzeń mających miejsce tutaj, w massabielskiej grocie w 1858 r. Bazylika dolna, tzw. Różańcowa, powstała między 1883 a 1889 r., poświęcona jest tajemnicom różańca św. i modlitwie różańcowej, o którą bardzo prosiła ukazująca się w Lourdes Maryja. Bernadetta zawsze widziała w rękach Matki Bożej różaniec. Kolejne bazyliki, wzniesione już w XX w., zostały poświęcone: pierwsza osobie Piusa X, druga św. Bernadettcie. Niezwykle ciekawa architektonicznie, podziemna bazylika Piusa X została konsekrowana w 1958 r., w stulecie objawień, przez kard. Roncalli, późniejszego papieża Jana XXIII. Za Piusa X miało miejsce ogłoszenie nadprzyrodzonego charakteru objawień w Lourdes i intensywny rozwój sanktuarium. Bazylika kształtem przypomina odwróconą łódź, „dach” bazyliki porasta wielka łąka. Jest to największa świątynia w Lourdes, może ona pomieścić 25 tys. osób.

Kościół św. Bernadetty, oddany do użytku w 1988 r., wzniesiono w miejscu, gdzie 16 czerwca 1858 r. znajdowała się Bernadetta podczas ostatniego objawienia i skąd widziała Matkę Bożą. Na terenie sanktuarium znajduje się jeszcze wiele obiektów sakralnych i innych służących pielgrzymom, opisanie ich wszystkich nie jest jednak celem niniejszego artykułu. Warto jeszcze zwrócić uwagę na stopniowe nasycanie przestrzeni sanktuaryjnej kolejnymi obiektami, wiele z nich powstało stosunkowo niedawno, co dowodzi dalszego rozwoju i dużej żywotności ośrodka w czasach współczesnych. Przykładowo: w 1995 r. otwarto Kaplicę Adoracji, w 2000 r. Namiot Adoracji i nową Kaplicę Pojednania (48 konfesjonatów z możliwością spowiedzi w 5 językach), w 2005 r. planowane jest oddanie nowej drogi



Fot. 2. Chorzy pielgrzymi w sanktuarium (1929 r.)

Źródło: Archiwum Zakładu Geografii Religii IGiGP UJ

krzyżowej dla chorych i niepełnosprawnych (*Lourdes. Introduction to the Sanctuary* 2004).

I jeszcze jeden, niezmiernie ważny, aspekt fenomenu Lourdes – ludzie chorzy i niepełnosprawni, którzy są głównym podmiotem tego sanktuarium. Znajduje to wyrażenie i bardzo namacalne odzwierciedlenie w przestrzeni sanktuarium. W Lourdes ludzie cierpiący są najważniejszymi pielgrzymami, są zawsze na pierwszym planie, wielu wolontariuszy przyjeżdża po to, aby właśnie im pomóc i służyć. Bazyliki i kaplice przystosowane są do przyjęcia ludzi chorych, przed

grotą zarezerwowane są dla nich miejsca w pierwszych rzędach, nie obowiązują ich też kolejki do basenów. Nawet ławki ustawione na placu opatrzone są napisem: *malades* („chorzy”). W Lourdes funkcjonują trzy duże szpitale dla chorych pielgrzymów: *Accueil Notre-Dame* położony w „strefie Grotty” (otwarty w 1997 r. z 943 łózkami) oraz *Accueil Marie Saint-Frai* (400 łóżek, działa od 1996 r.) i włoski szpital *Salus Infirmorum*, leżące w bezpośrednim sąsiedztwie tej strefy³. Rok 2005 poświęcony jest w sanktuarium właśnie ludziom chorym.

Z drugiej strony w Lourdes uderza obecność młodzieży i ludzi młodych. Część z nich przyjeżdża tutaj co roku, wśród wolontariuszy są lekarze i pielęgniarki różnych narodowości, studenci i uczniowie. Przybywają, by pobyć tutaj, by bezinteresownie pomagać innym. I w tym też przejawia się niezwykłość Lourdes. Z myślą o młodych powstała w 1935 r. *Młodzieżowa Wioska*, oddalona o ok. 10 min. od sanktuarium. Lourdes otwarte jest dla wszystkich: zdrowych i chorych, bogatych i biednych. W 1955 r., zgodnie z życzeniem Bernadetty, aby każdy, kto chce, mógł pielgrzymować do Lourdes, zbudowano wioskę *La Cité Saint-Pierre*, miejsce, gdzie mogą zatrzymać się przede wszystkim młodzi pielgrzymi.

Wokół sanktuarium rozciąga się strefa hoteli, licznych restauracji, barów i sklepów z dewocjonaliami. Również tutaj zlokalizowano pewne obiekty sakralne i religijne związane z sanktuarium. Poza wspomnianymi wyżej są tu m.in.: kaplica Matki Bożej z Góry Karmel w Młodzieżowej Wiosce, kaplica Matki Bożej z Lourdes na lotnisku w Tarbes, oratorium św. Bernadetty na stacji kolejowej w Lourdes.

³ W 1885 r. w celu pomocy ludziom chorym powstało *Stowarzyszenie Naszej Pani z Lourdes*. W 1910 r. oddano do użytku pierwszy szpital *Notre-Dame*. Wcześniej, bo już w 2. poł. XIX w., chorych przyjmowały trzy inne szpitale w Lourdes, m.in. *Mother Marie Saint-Frai*. Za: *Lourdes magazine*, 2000, nr 79, s. 13-29.

Czas sakralny w Lourdes

Wyznacznikiem każdego miejsca świętego obok przestrzeni jest czas. Czas święty, czas modlitwy, medytacji, specjalnych nabożeństw i procesji. Codziennie w sezonie pielgrzymkowym, który rozpoczyna się w końcu marca i trwa do listopada, odbywają się dwie procesje: procesja z Najświętszym Sakramentem oraz procesja różańcowa. Pierwsza

procesja z Najświętszym Sakramentem miała miejsce 22 sierpnia 1888 r. Od początku połączona była z błogosławieństwem chorych, które dawniej odbywało się na placu przed Bazyliką Różańcową. Procesja wyrusza każdego popołudnia o godzinie 17.00, z okolic Groty do bazyliki Piusa X. Czoło procesji tworzą ludzie chorzy, w większości na wózkach, a nawet na łóżkach, na końcu niesiony jest Najświętszy Sakrament w otoczeniu duchownych i przedstawicieli chorych. W procesji uczestniczą członkowie licznych organizacji i stowarzyszeń religijnych,



Fot. 3. Błogosławieństwo chorych (ok. 1920 r.)

Źródło: Archiwum Zakładu Geografii Religii IGiP UJ

prawie zawsze reprezentanci włoskiej UNITALSI (Italian National Union for the Transportation of the Sick to International Sanctuaries). Procesja kończy się adoracją Najświętszego Sakramentu i błogosławieństwem w bazylice Piusa X.

Wieczorem, o 21.00 rozpoczyna się procesja różańcowa. Jej tradycja sięga 1872 r. i nawiązuje do objawienia z 2 marca 1858 r., kiedy to Maryja powiedziała Bernadecie: „*Niech ludzie przychodzą tutaj w procesji*” (*Lourdes magazine* 2003, nr 110). Trasa procesji biegnie od Groty na plac przed Bazyliką Różańca. Pielgrzymi, zdrowi i chorzy, niosą zapalone świece, symbolizujące światło Chrystusa. W różnych językach odmawiana jest część różańca, po każdej dziesiątce rozlega się śpiew *Ave Maria*⁴; wówczas wierni wysoko podnoszą płonące świece. Po odśpiewaniu *Salve Regina* i specjalnym błogosławieństwie ok. godziny 22.00 pielgrzymi powoli opuszczają teren sanktuarium. Atmosfera obydwu procesji jest trudna do opisanego, z pewnością widoczna jest silna integracja i wzajemna życzliwość ludzi stanowiących to wielkie międzynarodowe zgromadzenie.

Szczególnym czasem sakralnym jest Liturgia Eucharystyczna. Codziennie w różnych miejscach na terenie sanktuarium odprawianych jest kilka Mszy Świętych, poza ogólnie przyjętym porządkiem poszczególne grupy mogą celebrować

⁴ Po raz pierwszy przed Grotą w Lourdes odśpiewano *Ave Maria* 27 maja 1873 r.
Za: J. Orchowski ks., 1993 *Lourdes*, Marki-Struga k. Warszawy

własne msze. Po procesji różańcowej, o 23.00, sprawowana jest Eucharystia w Grocie, zazwyczaj w języku francuskim. W środy i niedziele w bazylice Piusa X odbywają się tzw. msze międzynarodowe. Po niedzielnej mszy pielgrzymi udają się procesyjnie do Groty, gdzie odmawiają modlitwę Anioł Pański. W mszach międzynarodowych bierze udział do 30 tys. osób (*Lourdes. Introduction to the Sanctuary* 2004).

Specjalne nabożeństwa organizowane są dla ludzi młodych, latem w bazylice św. Bernadetty młodzież spotyka się na międzynarodowych mszach.

Pobyt w Lourdes wypełniony jest też udziałem w innych nabożeństwach. Wiele pielgrzymek udaje się na Kalwarię, chorzy obchodzą stacje drogi krzyżowej dla chorych. W Grocie ludzie ciągle modlą się, kilka lat temu prowadzono 24-godzinną obserwację Groty, nawet w godzinach nocnych stale byli tu pielgrzymi (*Lourdes magazine* 2003, nr 110). W sanktuarium trwa też wieczysta adoracja Najświętszego Sakramentu. Średnio pielgrzymi przebywają w Lourdes kilka dni, od trzech do sześciu. I fakt ten również wyróżnia Lourdes spośród innych sanktuariów, gdzie zazwyczaj bywa się krócej.

W ostatnich latach biskup Lourdes proponuje na każdy rok pewien temat, wokół którego toczy się działalność pastoralna sanktuarium. W 2002 r. rozważania dotyczyły głównie symbolu wody i przebiegały pod hasłem: *Moja dusza jest spragniona życia w Panu*, w 2003 r. skoncentrowano się na pielgrzymach i międzynarodowym aspekcie pielgrzymowania do Lourdes, 2004 r. poświęcono symbolicznie skały (*Pan jest moją Skałą*). W obecnym roku eksponuje się problem ludzi chorych i ludzi służących im, zaś w przyszłym roku naczelnym tematem będzie światło (*Lourdes. Introduction to the Sanctuary* 2004).

Poza głównym sezonem pielgrzymkowym Lourdes nie zamiera. Baseny przyjmują pielgrzymów niemal przez cały rok, w święta sprawowane są uroczyste Msze Święte. W lutym, kiedy przypada rocznica rozpoczęcia objawień, w sanktuarium organizowany jest specjalny tydzień poświęcony orędziu płynącemu z Lourdes, połączony ze świętem Matki Bożej z Lourdes, będącym równocześnie Światowym Dniem Chorych (11 lutego). Dla mieszkańców Lourdes wyjątkowym dniem jest 18 lutego, dzień św. Bernadetty. Prawie wszyscy uczestniczą wówczas w procesji z kościoła parafialnego do Groty Masabielle. Mieszkańcy Lourdes mówią, że latem oddają Grotę pielgrzymom, natomiast 18 lutego Grota jest tylko ich.

Ruch pielgrzymkowy

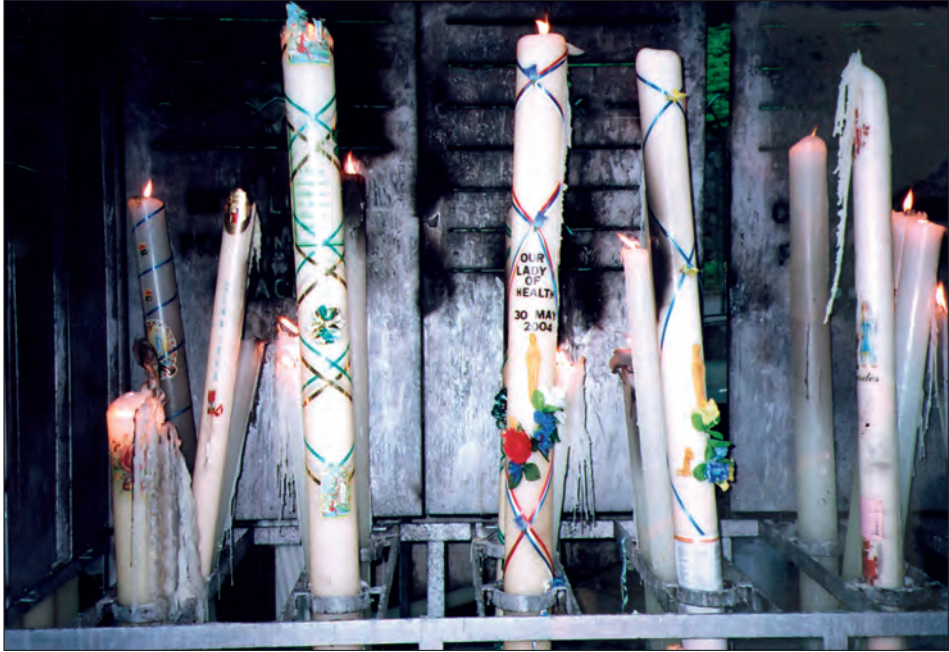
Każdego roku ok. 6 mln ludzi udaje się do Lourdes. Od kwietnia do października ponad 20 tys. pielgrzymów dziennie odwiedza Grotę Massabielle. Wśród zorganizowanych pielgrzymek zarejestrowanych w sanktuarium można wyróżnić: pielgrzymki organizowane zazwyczaj co roku, zgłaszane wcześniej w sanktuarium (są to pielgrzymki narodowe, regionalne, diecezjalne, międzynarodowe, pielgrzymki chorych) oraz mniejsze grupy pielgrzymkowe, głównie para-



Fot. 4. Sanktuarium w Lourdes. Bazylika podziemna Piusa X
(fot. D. Ptaszycka-Jackowska)



Fot. 5. Pielgrzymka chorych
(fot. D. Ptaszycka-Jackowska)



Fot. 6. Świece wotywnie w pobliżu Groty Masabielle
(fot. D. Ptaszycka-Jackowska)



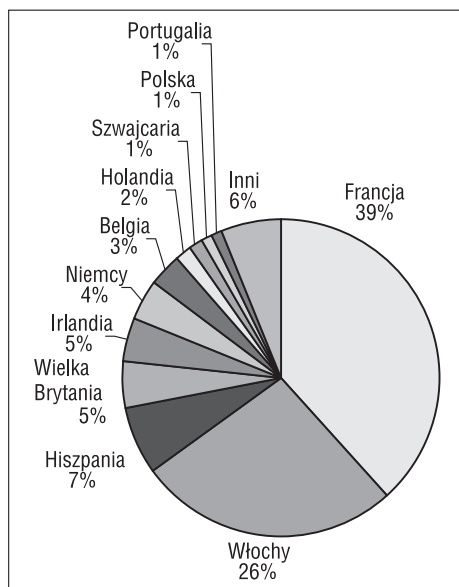
Fot. 7. Procesja różańcowa ze światłem
(fot. D. Ptaszycka-Jackowska)

fialne. W 2003 r. w pielgrzymkach tego typu wzięło udział 814 458 osób. Liczby te stanowią więc ok. 15% całego ruchu pielgrzymkowego w Lourdes. Warto w tym miejscu jednak wyjaśnić, że badania nad całością ruchu prowadzone są w sanktuarium bardzo skrupulatnie, szacunki oparte są na bardzo wiarygodnych podstawach. W sezonie liczeni są wszyscy pielgrzymi uczestniczący w planowanych Mszach Świętych, codziennie też służby sanktuarium liczą pielgrzymów odwiedzających Grotę. Ponadto w wybranych dniach z pomocą wolontariuszy rejestruje się wszystkie osoby wchodzące na teren sanktuarium (służby ustawione są w każdym z siedmiu wejść). W ten sposób w ostatnich latach uzyskano następujące dane szacunkowe: 6 062 877 pielgrzymów w 2001 r., 6 122 461 w 2002 r. i 6 108 531 w 2003 r. (*Lourdes. Introduction to the Sanctuary* 2004).

Dalsze przedstawione w niniejszym artykule analizy zostaną przeprowadzone w oparciu o zarejestrowany w sanktuarium, zorganizowany ruch pielgrzymkowy (dane z 2003 r.). W grupie 814 tys. pielgrzymów chorzy i niepełnosprawni stanowili ok. 8% (64 333 osoby), ludzie młodzi ok. 10% (82 758 osób), członkowie stowarzyszeń i organizacji religijnych -12%. W 2003 r. z pielgrzymką do Lourdes przybyło niemal 10 tys. duchownych, w tym 467 biskupów (21 kardynałów).

Uwzględniając narodowość, najwięcej było Francuzów (38,4%) i Włochów (26,5%). W dalszej kolejności znaleźli się: Hiszpanie (7%), obywatele Wielkiej Brytanii (5%), Irlandii (4,5%) i Niemiec (4%). Polacy stanowili 1,2%. Spoza Europy było niewielu pielgrzymów, z Ameryki - 1,5%, z Azji -1,1%, z Afryki -0,09% i z Oceanii 0,05%. Ogółem zarejestrowano przedstawicieli 63 państw. Z Afryki przybyły grupy z: Burkina Faso, Kamerunu, Konga, Wybrzeża Kości Słoniowej, Nigerii, Senegalu. Z Azji: Chińczycy (368 osób, w tym 148 pielgrzymów z Hong-Kongu), Japończycy, Koreańczycy, Filipińczycy, Hindusi, Indonezyjczycy, Libańczycy, obywatele Emiratów Arabskich, Singapuru, Tajlandii i Wietnamu. Trudno wnioskować, jakiego wyznania byli przedstawiciele tych państw, można domyślać się, że obecni byli także wyznawcy innych religii, tym bardziej że niektórym grupom nie towarzyszyły osoby duchowne (*Lourdes. Introduction to the Sanctuary* 2004).

Jak wielokrotnie podkreślano w tym artykule, szczególne miejsce w Lourdes mają chorzy i niepełnosprawni.



Ryc. 1. Struktura narodowościowa ruchu pielgrzymkowego do Lourdes w 2003 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Lourdes. Introduction to the Sanctuary* 2004.

Pierwsza pielgrzymka chorych przybyła już w 1873 r. Jeszcze w trakcie objawień w 1858 r. odnotowano pierwsze uzdrowienia, co niechybnie rozślawiło to miejsce i przyczyniło się do tak licznych pielgrzymek chorych. Do tej pory ludzie zgłaszają liczne doznane tutaj łaski. W Lourdes od 1862 r. działa specjalne Biuro Medyczne, zajmujące się rozpatrywaniem takich przypadków. Spośród niemal 7 tys. zgłoszonych uzdrowień, 66 uznano oficjalnie za cudowne (*Lourdes magazine* 2003, nr 109). Jest też wiele przypadków nie zgłoszonych, zdaniem dyrektora Biura Medycznego dr Patricka Theilliera, ostatnio zdarza się wiele nawróceń i trudnych do udokumentowania wyleczeń z chorób psychicznych (Theillier 2003).

Organizacją pielgrzymek dla ludzi chorych zajmują się specjalne organizacje, najbardziej znana jest włoska UNITALSI. Chorzy przybywają specjalnymi autokarami i pociągami. W 2003 r. na stację kolejową w Lourdes dotarły 474 specjalne pociągi, wiozące 301 tys. pielgrzymów, w tym ok. 15 tys. chorych (Lourdes. Introduction to the Sanctuary 2004). Program tych pielgrzymek ustalany jest z trzyletnim wyprzedzeniem. Bardzo sprawnie odbywa się transport chorych do szpitali i hoteli. Na stacji mogą oni krótko odpocząć w przygotowanym dla nich budynku – oratorium św. Bernadetty.

Można zaryzykować stwierdzenie, że pielgrzymki chorych są tak charakterystyczne dla Lourdes, że bez nich byłoby to zupełnie inne miejsce. Jak ważni dla Lourdes są chorzy, a dla chorych Lourdes, świadczy chociażby pielgrzymka tutaj papieża Jana Pawła II w sierpniu 2004 r. Ojciec Święty, głowa Kościoła katolickiego, a równocześnie człowiek dotknięty mocno chorobą, wybrał właśnie Lourdes i przybył tu przede wszystkim jako pielgrzym, pielgrzym chory i cierpiący. Na znak tego zamieszkał w domu dla chorych – Accueil Notre -Dame, by być jak najbliżej tych potrzebujących i stać się jednym z nich.

LITERATURA

- „Go, drink of the spring and wash yourself there”, 2001, Sanctuaires Notre-Dame de Lourdes, Italy.
- Jackowski A., 2003, *Święta przestrzeń świata. Podstawy geografii religii*, Wyd. UJ, Kraków.
- Lourdes. Introduction to the Sanctuary 2004, 2004, „Service Communication, Sanctuary of Our Lady of Lourdes, Communications Department.
- Lourdes magazine, The Pilgrim's Magazine*, 2000, The journal of the century”, nr 79 (91).
- Lourdes magazine, The Pilgrim's Magazine*, 2001, Our Lady of the Rosary. The consecration of the basilica 100 years ago, nr 93 (105).
- Lourdes magazine, The Pilgrim's Magazine*, 2001, Special issue: Water. „My soul is thirsting for the living God”, nr 94 (106).
- Lourdes magazine, The Pilgrim's Magazine*, 2003, „A people from every Nation”, nr 102 (114).
- Lourdes magazine, The Pilgrim's Magazine*, 2003, The Miracles. 66 extraordinary stories, nr 109 (121) /English Edition/.

Lourdes magazine, The Pilgrim's Magazine, 2003, Grotto, „The Lord is my Rock”, nr 110 (122).

Lourdes magazine, The Pilgrim's Magazine, 2004, „Come to me, all you who labour, Special Edition, nr 118 (130).

Orchowski J. ks., 1993, *Lourdes*, Wyd. Michalineum, Marki-Struga k./Warszawy.

Rędzioch W., 1992, *Lourdes. Sanktuarium Maryjne*, Wyd. Pallottinum II, Ząbki k./Warszawy.

Theillier P., 2003, *Porozmawiajmy o cudach*, Wyd. Księży Marianów, Warszawa.

THE PHENOMENON OF LOURDES

SUMMARY

The article attempts to present the phenomenon of modern Lourdes, one of the biggest Marian sanctuaries in the world. The description takes three perspectives: that of sacral space, sacral time and pilgrimage migration. The eighteen revelations of Mary, the mother of God, in 1858 which were acknowledged by the church authorities as early as in 1862 changed the local environment and turned this Pyrenean town into one of the most exceptional places in the world.

The sanctuary complex is impressive, the construction of new temples and other objects for the arriving pilgrims resulted in the creation of a distinct sacral zone, *Domaine de la Grotte*, covering about 22 hectares in area. Three elements are especially symbolic in meaning: the rock – identified with *Masabielle Grotto* – the place of Mary's revelations in 1858, the water – understood as the water from the source found by Bernadette during the revelation and the light. The light can be seen in the entire sanctuary, thousands of candles are lit in front of the grotto, hundreds of pilgrims carrying candles walk in the rosary procession in the evening. Every year Lourdes is visited by over 6 million people from several dozen countries of the world, the biggest numbers come from France and Italy. The sick and the disabled are especially important at the sanctuary. There were 63 thousand sick pilgrims that visited the sanctuary in 2003. The basilicas and the chapels have special facilities for the sick, there are three big hospitals: *Accueil Notre-Dame*, *Accueil Marie Saint-Frai* and *Salus Infirmorum* that belongs to the Italian organization UNITALSI. In 2003 Lourdes was the destination place for 474 special trains with the sick people.

Translated by Paweł Pilch

